

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**МЕТОДИ ТА ТЕХНІКИ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

**Методичні рекомендації
до комплексного тренінгу
для здобувачів вищої освіти
спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Міжнародна економіка»
другого (магістерського) рівня**

**Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2024**

УДК 001.8(072.034)

M54

Укладачі: О. В. Кот
Ю. В. Федотова

Затверджено на засіданні кафедри міжнародної економіки і менеджменту.

Протокол № 1 від 29.08.2023 р.

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Методи та техніки наукових досліджень [Електронний ре-
M54 сурс] : методичні рекомендації до комплексного тренінгу для здо-
бувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньої про-
грами «Міжнародна економіка» другого (магістерського) рівня
/ уклад. О. В. Кот, Ю. В. Федотова. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця,
2024. – 29 с.

Подано теоретичні принципи, практичні методи та прийоми ведення наукових досліджень, необхідні для організації та виконання наукових і дослідницьких проєктів, розвитку навичок пошуку та формулювання ідей для наукової діяльності, навчання практичних методів роботи з науковою літературою.

Рекомендовано для здобувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Міжнародна економіка» другого (магістерського) рівня.

УДК 001.8(072.034)

© Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця, 2024

Вступ

Наукові дослідження відіграють ключову роль у суспільному прогресі. Вирішення економічних і соціальних проблем потребує детального наукового обґрунтування. Тому важливим завданням на сьогодні є підготовка та навчання висококваліфікованих фахівців. Формування нового покоління економістів вимагає розвитку їхньої компетентності та здатності до самостійного творчого вирішення завдань, прагнення поглиблювати свої базові знання й використовувати нові наукові та практичні відкриття, застосовувати передові методи організації роботи та наукові підходи.

Вивчення основ наукових досліджень та виконання науково-дослідницьких завдань є важливою складовою цього процесу. Комплексний тренінг «Методи та техніки наукових досліджень» сприяє розкриттю можливостей здобувачів вищої освіти для участі в науково-дослідницькій роботі, допомагає розібратися в сутності наукового дослідження, ознайомлює з методами й методиками його проведення, а також підтримує бажання одержувати нові знання та розвивати інтерес до науки.

Виконання завдань для самостійної роботи та результати проходження тренінгу сприятимуть набуттю здобувачами вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Міжнародна економіка» таких компетентностей та результатів навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
PH1	ЗК3
PH4	ЗК8
PH5	ЗК1, СК1, СК4
PH6	ЗК6, СК6
PH7	ЗК8
PH15	ЗК8

Примітка.

ЗК1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК3. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК6. Здатність розробляти та управляти проєктами.

ЗК8. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

СК1. Здатність застосовувати науковий, аналітичний, методичний інструментарій для обґрунтування стратегії розвитку економічних суб'єктів та пов'язаних з цим управлінських рішень.

СК4. Здатність використовувати сучасні інформаційні технології, методи та прийоми дослідження економічних та соціальних процесів, адекватні встановленим потребам дослідження.

СК6. Здатність формулювати професійні задачі в сфері економіки та розв'язувати їх, обираючи належні напрями і відповідні методи для їх вирішення, беручи до уваги наявні ресурси.

РН1. Формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем.

РН4. Розробляти соціально-економічні проєкти та систему комплексних дій щодо їх реалізації з урахуванням їх цілей, очікуваних соціально-економічних наслідків, ризиків, законодавчих, ресурсних та інших обмежень.

РН5. Дотримуватися принципів академічної доброчесності.

РН6. Оцінювати результати власної роботи, демонструвати лідерські навички та уміння управляти персоналом і працювати в команді.

РН7. Обирати ефективні методи управління економічною діяльністю, обґрунтовувати пропонувані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень.

РН15. Організовувати розробку та реалізацію соціально-економічних проєктів із врахуванням інформаційного, методичного, матеріального, фінансового та кадрового забезпечення.

Тема 1. Методи наукового пізнання

Програма дослідження виконує три основні функції:

1) методологічна функція, яка містить такі аспекти:

визначення основної проблеми, яку слід вирішити шляхом дослідження;

формулювання мети та завдань дослідження;

фіксація вихідних положень, що стосуються досліджуваного об'єкта;

порівняння цього дослідження з аналогічними попередніми дослідженнями;

2) методична функція містить такі аспекти:

розроблення загального логічного плану дослідження;

визначення методів збирання й аналізу інформації;

розроблення процедури дослідження;

проведення порівняльного аналізу отриманих результатів;

3) організаційна функція містить такі аспекти:

створення чіткої системи розподілу роботи між членами дослідницької групи;

здійснення контролю за ходом та процесом дослідження;

публікація результатів та інші необхідні аспекти управління проектом дослідження.

Під час роботи над цією темою особливу увагу слід приділити таким аспектам:

розгляд поняття та класифікації методів дослідження;

вивчення загальнонаукових методів, а саме: аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, моделювання, абстрагування, ранжування, конкретизація, системний аналіз;

ознайомлення з методами встановлення причинних зв'язків;

розгляд методів емпіричного дослідження, а саме: спостереження, порівняння й експеримент;

вивчення методів теоретичного дослідження, які містять абстрагування, ідеалізацію, формалізацію, узагальнення і експеримент;

розгляд аспектів, пов'язаних з моделями та моделюванням, зокрема поняття моделі, типи моделей, етапи моделювання; аналіз економіко-математичного моделювання та встановлення вимог до таких моделей, як повнота, висока ефективність, мала розмірність, простота, низькі витрати і точність.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Методи в контексті людської діяльності, у тому числі в наукових дослідженнях.

2. Трактування поняття «метод дослідження» різними дослідниками як явища і як наукової категорії.

3. Класифікації методів дослідження. Загальнонаукові та спеціальні методи.

4. Безпосередній зв'язок методів дослідження з функціональними (процесуальними) елементами змісту дослідження. Методи як елементи діяльності дослідника у формі рухів, дій, операцій і робіт, які використовуються ним для виявлення нових знань.

Практичні завдання

Практичне завдання 1

Пов'язати наведені в табл. 2 розділи наукознавства та їхню характеристику. Заповнити таблицю відповідей, для цього біля букви, яка відповідає певному розділу, поставити відповідну цифру, яка відповідає його характеристиці.

Таблиця 2

Розділи наукознавства та їхня характеристика

Розділи наукознавства	Характеристика розділу
А) економіка науки	1) дослідження системи методів у науці, складання моделей наукової діяльності й окремих її видів
Б) історія науки	2) вивчення економічних особливостей розвитку і використання науки, критерії економічної ефективності наукових досліджень
В) теорія наукового прогнозування планування й управління науковими дослідженнями	3) розроблення міжнародних і національних систем понять і термінології, стильових особливостей викладення результатів наукових досліджень
Г) методологія науки	4) розроблення стратегії науки, планування її матеріального забезпечення, організація управління науковими дослідженнями
Д) мова науки	5) дослідження генезису динамічного процесу накопичення наукових знань, установлення закономірностей розвитку науки

Таблиця для відповідей.

А _____	Б _____	В _____	Г _____	Д _____
---------	---------	---------	---------	---------

Практичне завдання 2

Пов'язати наведені в табл. 3 емпіричні методи наукового дослідження та їхню характеристику. Заповнити таблицю відповідей, для цього біля букви, яка відповідає певному методу, поставити цифру, яка відповідає його характеристиці.

Таблиця 3

Методи наукознавства та їхня характеристика

Емпіричні методи	Характеристика методу
А) спостереження	1) процедура визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці вимірювання
Б) вимірювання	2) апробація знання досліджуваних явищ у контрольованих або штучно створених умовах
В) експеримент	3) процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення подібності чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження
Г) порівняння	4) систематичне, цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які є об'єктами дослідження

Таблиця для відповідей.

А _____	Б _____	В _____	Г _____
---------	---------	---------	---------

Практичне завдання 3

Пов'язати наведені в табл. 4 види абстракцій та їхню характеристику. Заповнити таблицю відповідей, для цього біля букви, яка відповідає певному виду, поставити цифру, яка відповідає його характеристиці.

Види абстракцій та їхня характеристика

Види абстракцій	Характеристика виду
А) ізолювання	1) відвернення від незавершеності (і завершеності) процесу утворення нескінченної множини, від неможливості задати її повним переліком усіх елементів
Б) конструктивізація	2) виокремлення властивостей і відношень, нерозривно пов'язаних з предметами, і позначення їх певними назвами, що надає абстракціям статус самостійних предметів – «надійність», «технологічність»
В) актуальної нескінченності	3) утворення понять шляхом об'єднання предметів, пов'язаних відношеннями типу рівності в особливий клас (відвернення від деяких індивідуальних властивостей предметів)
Г) ототожнення	4) відвернення від реальних меж людських можливостей, зумовлених обмеженістю тривалості життя за часом і в просторі (нескінченність уже як потенційно здійсненна) об'єктів

Таблиця для відповідей.

А _____	Б _____	В _____	Г _____
---------	---------	---------	---------

Тема 2. Рівні наукового пізнання

Процес пізнання поглиблює знання людства про сутність об'єктивного світу та здійснюється за допомогою історично вироблених методів та прийомів дослідження. Розуміння сутності наукового пізнання та специфіки його методів формує культуру пізнавальної діяльності особистості та спонукає до свідомого підходу до наукового знання. Слід також зазначити, що пізнання реального світу, його своєрідна «діагностика» – це завжди творчість. Стандартні правила, принципи та засоби, якими б досконалими вони не були, не гарантують достовірності нового знання. Суворе їх дотримання не завжди оберігає нас від помилок та хибних стверджень. Будь-яке відкриття вимагає таланту та творчості. І навіть саме використання різноманітних пізнавальних засобів, що певною мірою спрощує шлях науковця до відкриття, є творчим процесом.

Загальна мета – сформулювати уявлення щодо особливостей наукового пізнання, його рівнів, форм та основних методів; окреслити творчий

компонент пізнавальної діяльності; розкрити специфіку наукового пізнання в економічній науці.

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: розкрити сутність наукового пізнання; охарактеризувати структуру наукового пізнання та співвідношення його емпіричного і теоретичного рівнів; з'ясувати сутність основних форм наукового пізнання; розглянути пізнання як форму творчої діяльності.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Особливості наукового пізнання. Співвідношення та структура емпіричного і теоретичного рівнів наукового пізнання.
2. Основні форми наукового пізнання.
3. Методи емпіричного та теоретичного рівнів пізнання.
4. Специфіка наукового пізнання в економічній науці.
5. Пізнання як творчість.

Практичні завдання

Практичне завдання 1

Пов'язати наведені в табл. 5 рівні з їхнім визначенням. Результати записати в таблицю для відповідей.

Таблиця 5

Знайдіть відповідність

Рівні	Відповідність
1) емпіричний	А. На цьому рівні розкривають сутність явища, закони, висувають певні гіпотези, створюють нові теорії
2) теоретичний	Б. На цьому рівні здійснюють застосування наукових знань для вирішення технічних завдань у різноманітних сферах людської діяльності
3) технологічний	В. На цьому рівні накопичують інформацію, проводять експерименти, опис, вимірювання, класифікацію, первинні узагальнення

Таблиця для відповідей.

A _____	Б _____	В _____
---------	---------	---------

Практичне завдання 2

Поясніть, які методи використовують на емпіричному і теоретичному рівнях дослідження:

- аналіз;
- синтез;
- індукція;
- дедукція;
- абстрагування та узагальнення;
- історичний та логічний методи;
- аналогія та моделювання;
- метод системно-структурного аналізу;
- сходження від абстрактного до конкретного;
- експеримент.

Практичне завдання 3

Італійський філософ епохи Відродження Лоренцо Валла стверджував, що людина, створена Богом, наслідуючи свого Творця, має бути Митцем, займаючись творчою діяльністю або ж перетворивши власне життя на витвір мистецтва. Чи згодні ви з думкою філософа? Прокоментуйте свою відповідь.

Тема 3. Основні види методів і технік наукового пізнання

Технологія наукового дослідження – це спосіб досягнення його мети за умов фіксованого поділу функцій між технічними засобами і природними інформаційними органами людини, що відповідають можливостям перших і других, а також установленій логіці дослідження.

Логіка наукового дослідження становить сукупність таких складових, як пізнавальні завдання, структура інформації (перелік її видів та їхніх взаємозв'язків), необхідної для одержання рішення, засоби збирання й підготовки цієї інформації, процедури постановки завдань, пошуки їхнього вирішення та отримання результатів. Логіку розробляють у методології наукового дослідження, а її опис є кінцевим результатом останнього. Логіка – одна з передумов розроблення технології відповідного дослідження.

Технологія наукового дослідження передбачає здійснення таких технологічних циклів:

формулювання теми наукового дослідження та розроблення робочої гіпотези;

визначення мети, завдань, об'єкта й предмета дослідження;

виконання теоретичних і прикладних вимог до гіпотези наукових досліджень;

оформлення звіту про виконану науково-дослідну роботу.

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: науковий напрям, проблема, тема, наукові питання, розроблення структури проблеми, виконання теоретичних і прикладних наукових досліджень.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Процеси наукового дослідження. Загальна характеристика.
2. Формулювання теми наукового дослідження.
3. Постановка проблеми наукового дослідження.
4. Визначення мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.
5. Методологія теоретичних досліджень.

Практичні завдання

Практичне завдання 1

Визначити мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження відповідно до вашої теми.

Загальні *методичні рекомендації* щодо виконання цього практичного завдання полягають у такому.

Мету дослідження розглядають як досягнення основного результату. У зв'язку з цим метою наукової роботи є узагальнення та подальший розвиток теоретичних і методичних положень та підходів, методичного забезпечення, науково-практичних рекомендацій з певної проблеми відповідно до вибраної теми дослідження.

Завдання дослідження, спрямовані на досягнення визначеної мети, слід формулювати з використанням таких базових слів: уточнити, проаналізувати, узагальнити, сформулювати, обґрунтувати, виокремити, визначити, виділити, удосконалити, розробити.

Об'єкт дослідження доцільно визначати як певне явище або процес (тобто «на чому» проводять дослідження).

Предмет – це методична характеристика об'єкта (тобто «про що саме» дослідження). Тому предметом можуть бути теоретичні та методичні положення і підходи, методи і рекомендації, практичні положення, методичне забезпечення щодо вирішення певного питання, зазначеного в темі наукової роботи.

Практичне завдання 2

Наведіть приклади застосування методу аналогії у сфері економіки та бізнесу.

Проаналізуйте доречність виведення за аналогією в такій ситуації. Підприємство А підвищило ціну на свою продукцію, і підприємство Б планує вчинити за аналогією. При цьому підприємства А і Б подібні за своїм терміном функціонування, кількістю працівників та віком директорів. Залишається додати, що підприємство А є хлібозаводом, а підприємство Б – фабрикою іграшок.

Тема 4. Методи та техніки емпіричних досліджень

До них належать спостереження, експеримент, порівняння, опис, вимірювання. Спостереження – це цілеспрямоване вивчення предметів, що спирається переважно на дані органів чуття (відчуття, сприйняття, уявлення). Під час спостереження отримують знання не лише про зовнішні сторони об'єкта пізнання, але й про його суттєві властивості. Спостереження може бути безпосереднім та опосередкованим. Останнє здій-

снюють за допомогою різних приладів і технічних засобів, а з розвитком науки це стає все більш складним.

Експеримент – це цілеспрямоване й активне втручання в хід процесу, що вивчають, відповідні зміни об'єкта чи його відтворення в спеціально створених і контрольованих умовах. Основними стадіями проведення експерименту є: планування і будова; контроль; інтерпретація результатів. Експеримент має дві взаємопов'язані функції: дослідну перевірку гіпотез і теорій, а також формування нових наукових концепцій. Залежно від цих функцій виокремлюють експерименти: дослідницький (пошуковий), перевірочний (контрольний), відтворювальний, ізольований тощо, а залежно від характеру об'єктів – фізичні, хімічні, біологічні, соціальні тощо. Отже, експеримент – це найбільш загальний емпіричний метод пізнання, який не лише містить спостереження й вимірювання, а й здійснює перестановку, зміну об'єкта дослідження тощо. У цьому методі можна виявити вплив одного чинника на інший.

Порівняння – це процес установлення подібності чи відмінності у предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, що притаманне двом або декільком об'єктам.

Вимірювання – це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці вимірювання, що дозволяє зробити дослідження природних явищ кількісним.

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: поняття та загальна характеристика емпіричних методів наукового дослідження, вимоги до спостереження, етапи проведення спостереження, специфіка експерименту, етапи проведення експерименту, види вимірювань.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Вимоги, які висувають до емпіричних методів дослідження.
2. Розподіл емпіричних методів дослідження.
3. Сутність експерименту.
4. Класифікація експериментів у різних галузях науки за ознаками.
5. Особливості проведення природного та штучного експериментів.

Практичні завдання

Практичне завдання 1

Установити, які з ефектів ризикованого вибору подано в таких ситуаціях. Аргументувати своє рішення.

1. Почувши зі ЗМІ інформацію про погіршення економічної ситуації, більшість людей переглядає своє ставлення до отриманих кредитів.

2. Прагнення «золотої молоді» (дітей із заможних сімей) до екстремальних розваг: нічних перегонів на автомобілях міськими вулицями.

3. Інформація про недорогі готелі привертає увагу відпочивальників частіше, ніж інформація про дешеві.

4. Більшість людей не схильна різко розривати стосунки з людиною, навіть якщо повністю розчарувалася в партнері.

Ефекти ризикованого вибору виникають унаслідок недосконалості розрахункових здібностей людини, неповноти інформації для прийняття раціонального рішення й зумовлені певними ситуативними чинниками, які можливо визначити з огляду на сутність кожного ефекту (табл. 6).

Таблиця 6

Сутність ефектів ризикованого вибору

Назви ефектів	Сутність ефектів
1	2
1. Переоцінка вірогідності окремих випадків	Вірогідність приватних і конкретних подій оцінюють вище
2. Віра в тотожність репрезентації локальних подій	Віра в те, що закономірність розподілу однаково подано в будь-якій частині вибірки
3. Ігнорування об'єктивної інформації про частоту подій	Ігнорування частоти подій під впливом наявного стереотипу
4. Нерегресивне прогнозування (відхилення від середнього)	Випадкове значення, що істотно відрізняється від норми, сприймають як значущу інформацію
5. Ефект якоріння	Вплив безпосередньо передуючих або одночасних подій на результат
6. Ефект нав'язаного вибору	Зниження схильності до ризику за нав'язаного вибору через небажання відповідальності за невдачу
7. Інерційний ефект	Самопідсилення першої альтернативи, що прийшла на згадку
8. Ефект надмірної упевненості після ухвалення рішення	Схильність завищувати правильність уже прийнятих рішень і занижувати вірогідність неправильних. У важких завданнях – упевненість більша

1	2
9. Ефект відрази до втрат	Відраза до ризику за значних сум доходу
10. Ефект початкового багатства	Чим більше багатство, тим схильність до ризику вища
11. Ефект відображення	Уникнення ризику в разі потенційних виграшів, прийняття – у разі програшів
12. Ефект достовірності	Тенденція здійснювати вибір на користь достовірнішого варіанта
13. Ефект цільового підношення	Більшого значення надають інформації, поданій негативно
14. Ефект підношення ризикованого вибору	Схильність до ризику за умови акцентування на втратах
15. Ефект ретроспективного спотворення	Тенденція оцінювати результат події як більш неминучий після того, як вона сталася
16. Ефект наростання прихильності	Продовження невдалих дій через небажання визнати втрату раніше вкладених коштів

Тема 5. Методи та техніки теоретичних досліджень

До основних загальнонаукових методів, які використовують на теоретичному рівні дослідження, можуть бути зараховані методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізації та формалізації, аксіоматичний метод, системний підхід.

Аналіз – це метод наукового дослідження шляхом розкладання предмета на складові, тоді як синтез – це поєднання отриманих під час аналізу частин у ціле. Методи аналізу та синтезу в науковій творчості органічно пов'язані між собою і можуть набувати різних форм залежно від властивостей досліджуваного об'єкта, мети дослідження, ступеня пізнання об'єкта, глибини проникнення в його сутність.

Метод сходження від абстрактного до конкретного є загальною формою руху наукового пізнання – це відображення дійсності в мисленні. Згідно з цим методом процес пізнання ніби розпадається на два відносно самостійні етапи: перший етап – від чуттєво-конкретного до його абстрактних визначень; другий етап – сходження від абстрактних визначень об'єкта до конкретного в пізнанні.

Дедуктивною називають таку розумову конструкцію, у якій висновок щодо якогось елемента множини роблять на підставі знання загальних

властивостей усієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є використання загальних наукових положень під час дослідження конкретних явищ.

Під «індукцією» розуміють перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частину предметів класу роблять висновок стосовно класу в цілому. Дедукція та індукція – взаємно протилежні методи пізнання.

Метод ідеалізації – конструювання подумки об'єктів, яких немає в дійсності або які практично нездійсненні. Мета ідеалізації: позбавити реальні об'єкти деяких притаманних їм властивостей і наділити (подумки) ці об'єкти певними нереальними і гіпотетичними властивостями.

Формалізація – це метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури в знаковій формі. Вона забезпечує узагальненість підходу до вирішення проблем; символіка надає стислості та чіткості фіксації значень; однозначність символіки дає змогу формувати знакові моделі об'єктів і замінювати вивчення реальних речей і процесів вивчення цих моделей.

Аксиоматичний метод – це метод побудови наукової теорії, за якою деякі твердження приймають без доведень, а всі інші знання виводять із них відповідно до певних логічних правил.

У процесі самостійної роботи за темою необхідно звернути особливу увагу на вивчення таких питань: сутність теоретичного пізнання, структура процесу теоретичного пізнання, процес наукового теоретичного дослідження, мета теоретичних досліджень, основні завдання теоретичних досліджень, алгоритм теоретичного рівня пізнання, характеристика основних теоретичних методів наукового дослідження.

Перелік питань для самостійного опрацювання

1. Теоретичне пізнання.
2. Структура процесу теоретичного пізнання.
3. Процес наукового теоретичного дослідження.
4. Мета теоретичних досліджень.
5. Основні завдання теоретичних досліджень.
6. Алгоритм теоретичного рівня пізнання.

Практичні завдання

Практичне завдання 1

Проаналізувати методи наукових досліджень за вибраною темою індивідуальної роботи (див. тематику для виконання здобувачами вищої освіти індивідуального завдання комплексного тренінгу «Методи та техніки наукових досліджень»).

Перший етап комплексного тренінгу

Індивідуальне завдання

Виконання першого етапу індивідуального тренінгу здобувачі вищої освіти здійснюють самостійно, на основі запропонованої або іншої тематики, узгодженої з керівником практики.

Мета роботи – практичне оволодіння методологією проведення наукового дослідження на теоретичному рівні, складання анотації до наукової статті.

Перед початком виконання першого етапу тренінгу (на початку заняття) здобувачі вищої освіти самостійно мають підготувати відповіді на такі питання.

Збирання і відбір інформації в наукових дослідженнях.

Організація роботи з науковою літературою.

Основні вимоги щодо збирання необхідної інформації.

Джерела інформації.

Складання бібліографії за проблемою, що досліджують.

Після розгляду всіх питань викладач проводить консультації за темами індивідуальних завдань. Здобувачі вищої освіти самостійно виконують завдання на основі матеріалів за власним вибором.

Зміст роботи

1. На підставі опрацювання навчальної і наукової літератури відповідної тематичної спрямованості критично дослідити думки вчених щодо визначення змісту проблеми, форми її прояву, причин, що її утворюють, і напрямів вирішення.

2. Систематизувати отриману інформацію; за наявних умов структурувати інформацію у відповідні таблиці, схеми тощо з метою наочності її подання; зробити відповідні висновки.

Матеріалами для підготовки індивідуального завдання можуть бути навчальна і наукова література, законодавчі та нормативні акти, матеріали наукових конференцій і симпозіумів, публікації в економічних та галузевих журналах і газетах, інформація з мережі «Інтернет» тощо.

Під час виконання індивідуального завдання здобувач вищої освіти окреслює основні етапи розвитку наукової думки щодо сутності, ролі та значення об'єкта дослідження. Основну увагу необхідно приділити огляду сучасних наукових течій та концепцій.

Завдання наведено в табл. 7.

Таблиця 7

Завдання до виконання індивідуальної роботи з комплексного тренінгу

№ з/п	Назва індивідуальної роботи	Тема, за якою виконують роботу
1	Проведення критичного аналізу робіт науковців щодо формування і вирішення певної економічної проблеми та складання анотації до наукової статті за темою цього дослідження	Вибір, етапи та актуальність наукового дослідження

Стисло, критично висвітлюючи роботи науковців (приблизно 10), слід розкрити стан теоретичних напрацювань з вибраної теми, проаналізувати існуючі різноманітні погляди на ті чи інші аспекти, виявити невирішені проблеми, які потребують вирішення в теоретичному плані.

Під час виконання цієї роботи потрібно широко залучати знання, набуті здобувачем вищої освіти у процесі вивчення фундаментальних економічних навчальних дисциплін.

Підсумком роботи повинні стати власні аргументовані висновки здобувача вищої освіти щодо досліджуваного явища, які, відповідно до наведеного обґрунтування, можуть збігатися з думками певних науковців або не збігатися.

Висновки за першим етапом роботи мають особливе значення, оскільки саме вони формують основні напрями щодо складання анотації

до наукової статті та власне підготування наукової статті в межах виконання індивідуальної роботи.

В індивідуальному завданні подано тематику для виконання здобувачами вищої освіти першого етапу комплексного тренінгу «Методи та техніки наукових досліджень». Здобувачі вищої освіти мають право самостійно вибирати тему для проведення критичного аналізу робіт науковців щодо формулювання і вирішення певної проблеми та складання анотації до наукової статті за темою цього дослідження. Проте вибрані для розроблення теми фіксуються викладачем і не повинні повторюватися.

Тематика для виконання здобувачами вищої освіти індивідуального завдання комплексного тренінгу «Методи та техніки наукових досліджень»

1. Інтернет як засіб просування послуг на зарубіжному ринку.
2. Вплив соціально-культурних чинників на поведінку споживачів на світовому ринку.
3. Дослідження кон'юнктури зарубіжних ринків промислових (споживчих) товарів.
4. Розроблення конкурентної стратегії виходу на зовнішній ринок.
5. Стратегічні рішення в товарній політиці на міжнародному ринку.
6. Формування міжнародних товарних стратегій.
7. Підвищення конкурентоспроможності товарів на зарубіжних ринках.
8. Удосконалення цінової політики підприємства на зарубіжному ринку.
9. Система стимулювання збуту в діяльності підприємства на зовнішньому ринку.
10. Готовність і спроможність ЄС до розширення: перспективи для України.
11. Становлення інформаційного суспільства в Україні в контексті європейського вибору.
12. Міжнародне співробітництво України та ЄС у сфері ІКТ і мас-медіа.
13. Державна підтримка розвитку інноваційної сфери в країнах-членах ЄС: досвід для України.

14. Участь України в агентствах/програмах ЄС: сучасний стан і шляхи вдосконалення.
15. Міжкультурні фактори і роль комунікації в європейській політиці згуртування: досвід для України.
16. Співробітництво між Україною та ЄС у сфері регіонального розвитку: стан і шляхи вдосконалення.
17. Транскордонне співробітництво з країнами ЄС у сфері регіональної політики України: стан і шляхи підвищення ефективності.
18. Європейська міграційна політика та механізми її реалізації: досвід для України.
19. Організація і техніка здійснення експортно-імпортних операцій підприємства.
20. Організація зовнішньоекономічної діяльності торговельно-посередницького підприємства.
21. Організація транспортно-експедиторського обслуговування зовнішньоекономічних зв'язків підприємства.
22. Організація зовнішньоторговельних операцій із сільськогосподарською продукцією.
23. Організація зовнішньоторговельних операцій із промисловою продукцією.
24. Збутова політика спільного підприємства.
25. Управління конкурентоспроможністю підприємства під час здійснення міжнародної економічної діяльності.
26. Оцінювання основних напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємства в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності.
27. Управління фінансовим станом підприємства-суб'єкта ЗЕД.
28. Оцінювання фінансових результатів експортної (імпортної) діяльності фірми на зовнішньому ринку.
29. Формування асортиментної політики та її вплив на ефективність міжнародної економічної діяльності підприємства.
30. Резерви підвищення ефективності зовнішньоторговельних операцій.
31. Зовнішньоекономічна політика України: особливості та пріоритети.
32. Сучасна зовнішньоторговельна політика країни і засоби її здійснення (на прикладі конкретної країни).

33. Ефективність залучення іноземних інвестицій в економіку України.
34. Порівняльна характеристика інвестиційної привабливості галузей та регіонів України.
35. Удосконалення механізму експортно-імпортних операцій України.
36. Сучасні засоби державного стимулювання експорту: світова та українська практики.
37. Проблеми і протиріччя функціонування сучасного світового господарства.
38. Напрями розвитку сучасної політики протекціонізму в глобальній торговельній системі.
39. Демпінг і антидемпінгові процедури в міжнародній торгівлі.
40. Сучасні тенденції регіональних змін у міжнародній торгівлі та її роль в економічному розвитку.
41. Розвиток світових товарних ринків в умовах глобалізації (на прикладі конкретної групи товарів).
42. Особливості розвитку міжнародної торгівлі послугами в сучасних умовах (на прикладі конкретної групи послуг).
43. Особливості розвитку аукціонної торгівлі в глобальному середовищі.
44. Розвиток електронної торгівлі в умовах глобального інформаційного простору.
45. Розвиток світового ринку нанотехнологій.
46. Світовий ринок високих технологій та позиції України на ньому.
47. Стратегічні пріоритети географії товарної структури експорту України.
48. Формування логістичних транспортних систем у глобальному просторі.
49. Індустріальні парки у світовій та українській економіці.
50. Форми і джерела формування конкурентних переваг у готельному бізнесі України.

Другий етап комплексного тренінгу

Виконання другого етапу комплексного тренінгу здобувачі вищої освіти здійснюють самостійно, на основі виконаного першого етапу тренінгу.

Мета роботи – вивчити основні вимоги МОН України до наукових публікацій у фахових виданнях.

Перед початком виконання другого етапу тренінгу здобувачі вищої освіти мають самостійно підготувати відповіді на такі питання:

1. Поняття, загальна характеристика й основні вимоги МОН України до наукових публікацій у фахових виданнях (тез доповіді).
2. Основні етапи підготовки наукової статті (тез доповіді).
3. Структура та технічне оформлення наукової статті (тез доповіді).
4. Підготовка до публікації наукової статті (тез доповіді).

Після розгляду всіх питань викладач проводить консультації стосовно виконання індивідуального завдання за другим етапом тренінгу.

Здобувачі вищої освіти самостійно виконують завдання на основі матеріалів звіту за першим етапом тренінгу.

Зміст роботи:

1. На підставі конспектів лекцій, підручників, фахових видань з економічних наук чітко з'ясувати для себе мету і зміст виконання роботи.
2. Вивчити перелік основних розділів, які повинні бути в статті, що готують для публікації у фаховому виданні.
3. Зібрати інформацію, яка додатково потрібна для написання статті.
4. На основі матеріалів першого етапу та додатково зібраної інформації оформити звіт у вигляді готової статті й захистити його у викладача.

Інформаційною базою для підготовки другого етапу може бути навчальна і наукова література, законодавчі та нормативні акти, матеріали наукових конференцій і симпозіумів, публікації в економічних та галузевих журналах і газетах, інформація з мережі «Інтернет», а також матеріали першого етапу.

Під час виконання другого етапу здобувач вищої освіти у повному обсязі має висвітлити такі складові елементи наукової статті, як:

прізвище та ініціали автора (авторів) (як правило, українською та англійською мовами);

назва статті (як правило, українською та англійською мовами);

мета статті (виходить із поставленої автором проблеми та огляду раніше проведених досліджень у межах окресленої теми);

методи дослідження (розкривають сутність застосування певного методичного інструментарію, на якому базується дослідження);

результати дослідження (демонструють, чого саме було досягнуто автором у процесі написання наукової статті);

ключові слова (6 – 8 значущих слів із тексту наукового дослідження, за якими досить швидко можна знайти статтю за відповідною тематикою);

постановка проблеми (складне наукове завдання, яке містить вагомий галузь дослідження та має перспективне значення);

аналіз останніх досліджень і публікацій (показує ступінь дослідженості тієї чи іншої проблеми, що є предметом наукової публікації);

викладення основного матеріалу дослідження (висвітлюють особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції розвитку об'єкта дослідження тощо);

висновки (у стислій формі формулюють результати статті, рекомендацій та їхньої ролі в подальшому розвитку теоретичних (практичних) аспектів дослідження тощо);

список літератури (список літературних джерел, які використовувалися автором у процесі написання наукової статті та на які було зроблено посилання, наприклад [3, с. 12]).

Результати другого етапу тренінгу здобувачі вищої освіти оформляють у вигляді звіту, який має відповідати структурі статті фахового видання.

Звіт за другим етапом тренінгу «Методи та техніки наукових досліджень» повинен містити:

титульний аркуш (форму подано в додатку А);

змістову частину, що розкриває сутність завдання, а саме структурні елементи наукової статті:

прізвище та ініціали автора (авторів),

назву статті,

мету статті,

методи дослідження,

результати дослідження,

ключові слова,

постановку проблеми,

аналіз останніх досліджень і публікацій,

викладення основного матеріалу дослідження,

висновки,

список літератури.

Список слід оформлювати згідно з вимогами державного стандарту 8302:2015.

Роботу виконують на ПК з використанням текстового редактора Word.

Загальний обсяг звіту – 12 – 15 сторінок друкованого тексту на стандартних аркушах паперу формату А4. Текст необхідно розміщувати на одній стороні кожного аркуша, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 30 мм; праве – 10 мм, верхнє і нижнє – по 20 мм. Шрифт – Times New Roman, розмір – кегль 14, міжрядковий інтервал – 1,5; вирівнювання по ширині. Розмір шрифту інформації в таблицях – кегль 14.

Підготовлений здобувачем вищої освіти звіт потрібно пронумерувати (номери сторінок проставляють у нижній частині аркушів по центру). Титульний аркуш додають до загальної нумерації сторінок роботи і вважають першою сторінкою. Номер сторінки на титульному аркуші не проставляють.

У кінці звіту (перед списком використаних джерел) ставлять дату закінчення його складання та власний підпис.

Основними формами контролю тренінгу «Методи та техніки наукових досліджень» є:

- попередній контроль;
- поточний контроль;
- підсумковий контроль.

Попередній контроль здійснюють під час підготовки здобувачів вищої освіти до проходження тренінгу. На цьому етапі викладач пояснює мету і завдання, порядок проходження тренінгу, критерії оцінювання якості підготовки і підбиття його підсумків.

Поточний контроль з боку викладача, завідувача кафедри здійснюють під час виконання завдань тренінгу.

Підсумковий контроль проводять під час перевірки, оцінювання і захисту звіту з тренінгу. Звіт із тренінгу з основ наукових досліджень захищають у присутності викладача.

Завершальним етапом тренінгу є захист складеного звіту, який проводять у формі співбесіди. За результатами захисту викладач виставляє диференційовану оцінку. До захисту звіту допускають здобувачів вищої освіти, які повністю виконали програму тренінгу та вчасно подали звіт за встановленим зразком.

Захист індивідуальної роботи полягає в короткому викладенні її мети, змісту проблеми та способів її вирішення, підсумкових результатів та відповіді на поставлені запитання викладача.

Захист звіту здійснюють у два етапи:

1) індивідуальне завдання подають для перевірки керівнику тренінгу, який ухвалює рішення про його відповідність вимогам;

2) захист звіту керівнику тренінгу.

Результати захисту звітів заносять у відомість захисту.

Рекомендована література

1. Бхаттачерджи А. Методологія та організація наукових досліджень в соціально-економічних науках : навч. посіб. / А. Бхаттачерджи, Н. Ситник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : НТУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2022. – 173 с.

2. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень : підручник / М. Т. Білуха. – Київ : АБУ, 2019. – 480 с.

3. Данильян О. Г. Філософія : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2019. – 432 с.

4. Демківський А. В. Основи методології наукових досліджень : навч. посіб. / А. В. Демківський, П. І. Безус. – Київ : Акад. муніцип. упр., 2020. – 276 с.

5. Єріна А. М. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / А. М. Єріна, В. Б. Захожай, Д. Л. Єрін. – Київ : Центр навч. літ., 2020. – 212 с.

6. Ковальчук, В. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсєєв. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : ВД «Професіонал», 2019. – 208 с.

7. Колесников О. В. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / О. В. Колесников. – Київ : Центр навч. літ., 2019. – 144 с.

8. Краус Н. М. Методологія та організація наукових досліджень : навч.-метод. посіб. / Н. М. Краус. – Полтава : Оріяна, 2021. – 180 с.

9. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. для ВНЗ / О. В. Крушельницька. – Київ : Кондор, 2019. – 206 с.

10. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків : Право, 2019. – 368 с.

11. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Г. Г. Стрелкова, М. М. Федосенко, А. І. Замулко, О. С. Іщенко. – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 120 с.
12. Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень : підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єв, В. В. Шостак. – Київ : Знання, 2020. – 270 с.
13. П'ятницька-Познякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. / І. С. П'ятницька-Познякова. – Київ : Центр навч. літ., 2020. – 116 с.
14. Самсонов В. В. Методологія наукових досліджень та приклади її використання : навч. посіб. / В. В. Самсонов, А. М. Сільвестров, О. М. Тачиніна. – Київ : НУХТ, 2022. – 385 с.
15. Тормоса Ю. Г. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для самост. вивч. дисципліни / Ю. Г. Тормоса. – Київ : КНЕУ, 2018. – 76 с.
16. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Г. С. Цехмістрова. – Київ : ВД «Слово», 2020. – 240 с.
17. Філософські аспекти наукового пізнання : навч. посіб. / О. Ю. Панфілов, О. П. Дзьобань, І. М. Будур та ін. ; за заг. ред. О. Ю. Панфілова. – Харків : ХіФ КНТЕУ, 2019. – 276 с.
18. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – Київ : Знання-Прес, 2021. – 295 с.
19. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. Є. Юринець. – Львів : ЛНУ, 2021. – 179 с.
20. Сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Додатки

Додаток А

Приклад оформлення титульного аркуша звіту

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

Кафедра міжнародної економіки і менеджменту

ЗВІТ

з комплексного тренінгу «Методи та техніки наукових досліджень»

Виконав(-ла): здобувач(-ка) вищої освіти
2-го року навчання, групи 8.06.051.130.23.1
другого (магістерського) рівня
спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Міжнародна економіка»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(посада, учене звання, науковий ступінь,

прізвище та ініціали)

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Харків – 2024

Зміст

Вступ.....	3
Тема 1. Методи наукового пізнання.....	5
Тема 2. Рівні наукового пізнання.....	8
Тема 3. Основні види методів і технік наукового пізнання	10
Тема 4. Методи та техніки емпіричних досліджень.....	12
Тема 5. Методи та техніки теоретичних досліджень.....	15
Рекомендована література.....	25
Додатки.....	27

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

МЕТОДИ ТА ТЕХНІКИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Методичні рекомендації
до комплексного тренінгу
для здобувачів вищої освіти
спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Міжнародна економіка»
другого (магістерського) рівня**

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Укладачі: **Кот Олена Володимирівна**
Федотова Юлія Володимирівна

Відповідальний за видання *Н. В. Проскурніна*

Редактор *В. О. Дмитрієва*

Коректор *Н. Г. Войчук*

План 2024 р. Поз. № 118 ЕВ. Обсяг 29 с.

Видавець і виготовлювач – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 61166, м. Харків, просп. Науки, 9-А

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК № 4853 від 20.02.2015 р.*